

Els Molière de Joan Oliver¹

Miquel M. Gibert

Universitat Pompeu Fabra
Departament d'Humanitats
Ramon Trias Fargas, 25-27
08005 Barcelona
miquel.gibert@upf.edu

Resum

Joan Oliver admirava en la comèdia francesa clàssica l'elegància fluida del llenguatge, l'amenitat de l'anècdota i l'habilitat constructora de situacions i personatges, cosa que no era impediment, sinó al contrari, per aprofundir en el coneixement de la naturalesa humana. Oliver trobava en la comèdia francesa dels segles XVII i XVIII, i molt especialment en Molière, uns atractius dels quals mancava greument la tradició teatral catalana. Des d'aquesta perspectiva, l'escriptor va elaborar tres traduccions esplèndides, en vers, de tres comèdies de Molière, la primera de les quals va ser realitzada a l'exili de Santiago de Xile durant els anys quaranta del segle passat. Els epistolaris d'Oliver amb Xavier Benguerel i Josep Ferrater Mora ens permeten de resseguir l'esforç del traductor durant anys i el rigor i la sensibilitat que va esmerçar en les traduccions esmentades.

Paraules clau: Xavier Benguerel, Josep Ferrater Mora, Molière, Joan Oliver, teatre, traduccions.

Abstract

In the French classical comedy, Joan Oliver admired the fluent elegance of language, the agreeableness of the anecdote and the constructive ability of situations and characters, which, far from being an obstacle, were useful to go deeper into the knowledge of human nature. In the French comedy of the XVII and XVIII centuries, and especially in Molière, Oliver could see some appeals which were seriously missing from the Catalan theatre tradition. From this perspective, the writer produced three magnificent translations, in verse, of three comedies written by Molière. The first of them was carried out during his exile in Santiago de Chile during the first forty years of the last century. The collected letters of Oliver with Xavier Benguerel and Josep Ferrater-Mora allow us to follow the effort the translator did for many years as well as the rigor and sensitivity he devoted to the aforementioned translations.

Key words: Xavier Benguerel, Josep Ferrater Mora, Molière, Joan Oliver, theatre, translations.

1. Aquesta comunicació s'inscriu en el projecte d'investigació «Traducción, recepción y literatura catalana durante el régimen franquista (1939-1975)», FFI2008-03522/FILO, finançat pel Ministerio de Ciencia e Innovación.

Sumari

1. Sobre <i>Cucurell o el banyut imaginari</i>	4. Conclusions
2. Sobre <i>El misantrop</i>	Referències bibliogràfiques
3. Sobre <i>El Tartuf</i>	

Les traduccions que Joan Oliver va dur a terme de tres obres de Molière —*Sganarelle ou le cocu imaginaire*, *Le Misanthrope* i *Le Tartuffe ou l'imposteur*— no són circumstancials sinó que responen a un interès profund de l'escriptor per la literatura dramàtica del comediògraf francès perquè, en primer lloc, Oliver creia que l'obra de Molière és un exemple de bona realització teatral com a conseqüència de la fluïdesa del joc escènic, del llenguatge que estilitza lleugerament la llengua viva i de la veritat humana dels seus personatges (Oliver, 1973: 5). En segon lloc, Oliver la considera una de les millors realitzacions del teatre antiromàntic i antiretòric que ell propugna i que, a més, se situa en la línia evolutiva que va de la comèdia clàssica antiga a la comèdia burgesa i a la *pièce bien faite*, tan apreciades per Oliver i de les quals l'obra de Molière és un dels referents històrics. En tercer lloc, Oliver, com altres traductors noucentistes o propers, més o menys parcialment, a les directrius estètiques noucentistes —traductors de Molière com Ruyra, Carner, Maseras o Sagarra— s'adona de l'eficàcia de l'obra del clàssic francès en el combat contra el transcendentalisme, l'extravagància i la *niebla nòrdica* que tant li desagradaven (Jonás [Oliver], 1956: 5). En quart lloc, Oliver, sempre molt crític amb l'escena catalana, considera el teatre de Molière un instrument magnífic per accomplir la labor de neteja i condicionament de la dramaturgia autòctona (Oliver, 1957: 8). Molière és, doncs, indispensable en la política de bones traduccions dels clàssics de totes les èpoques —amb independència aparent de l'estètica a què s'adscriu—, que han de contribuir, des de l'escenari, a la formació sòlida d'autors, actors i públic. I així ens trobem amb la paradoxa que Oliver, oposat al Noucentisme en una part de la seva obra com a poeta, narrador i articulista, va ser fidel fins al final de la vida a un pensament dramàtic de base noucentista (Oliver, 1973: 8).

1. Sobre *Cucurell o el banyut imaginari*

Aquesta peça és la versió catalana, en vers, de la comèdia en un acte de Molière *Sganarelle ou le cocu imaginaire* (1660). No disposem de l'original d'aquesta versió, que no figura a l'arxiu de l'autor.² És probable que Oliver no usés per a la traducció de *Le cocu...* el primer dels tres volums d'*Oeuvres Complètes* del comediògraf francès que vaig localitzar a la seva biblioteca (Molière 1, s. d.: 208-233).³

- Actualment, l'arxiu i la biblioteca familiar de Joan Oliver es troben a l'estatge de la Fundació La Mirada, de Sabadell.
- Em sembla evident que Oliver va emprar aquesta edició per a la versió de *Le Misanthrope* i per a la de *Le Tartuffe*. Però no ens sembla probable per a la de *Le cocu imaginaire*, ja que la traducció és feta a l'exili i l'edició pertany a la biblioteca familiar. D'altra banda, les pàgines d'aquesta últi-

En el cas de la traducció-versió de *Le cocu imaginaire*, les referències epistolars són posteriors a la publicació de l'obra, ja que va aparèixer a la revista *Catalunya*, de Buenos Aires, el 1941 (Oliver, 1941: 3-11).⁴ Per tant, cal deduir que Oliver va enllestir aquesta versió de Molière en els primers temps de l'estada a Santiago de Xile, on va arribar el 9 de gener de 1940 (Busquets, 1994: 151). La primera referència epistolar a la traducció-versió de *Le cocu imaginaire* que hem trobat és en una carta de Benguerel a Oliver, tramesa des de Buenos Aires a Santiago de Xile, amb data del 15/04/1942, en la qual Benguerel comunica a l'amic que per la traducció de *Le cocu...* li pagaran 45 dòlars (Benguerel / Oliver, 1999: 26).

Posteriorment, Oliver, retornat de l'exili, en una lletra del 30/08/1948 a Josep Ferrater-Mora, dirà que ha refet *El cornut imaginari*, que ha acabat *El misantrop* i que esbossa la versió d'*El Tartuf* (Oliver / Ferrater Mora, 1988: 25). En una altra, a Benguerel, afirma que prepara una edició d'*El cornut...* «Farà bonic em penso, i es podrà vendre (l'edició de 115 exemplars) a unes 450 pessetes. [...] Això ho faig per fer algun quarto extra, perquè estic cada dia més fotut, parlant amb perdó.»

Però el projecte no va arribar a ser una realitat (Benguerel / Oliver, 1999: 387).

Oliver en tornarà a parlar a Ferrater Mora, el 02/05/1953, quan li farà saber que Josep Maria Cruzet, editor de Selecta, està disposat a editar *El misantrop* conjuntament amb *El cornut...* —«degudament revisat», segons assenyala el mateix traductor— en un volum encapçalat per l'estudi *Molière a Catalunya*, per al qual estudi Oliver assegura que s'havia documentat a la Biblioteca de Catalunya i a la de l'Ateneu Barcelonès. (Oliver / Ferrater Mora, 1994: 83). Reitera la comunicació del projecte, pocs dies després, a Benguerel, en carta de finals d'aquell mateix mes de maig de 1953 (Benguerel / Oliver, 1999: 433). Però tampoc aquesta vegada la idea no arribarà a quallar.

Cucurell o el banyut imaginari va aparèixer sencera el 1973, en ocasió del tercer centenari de la mort de Molière, en un volum que aplegava les tres versions d'Oliver del teatre de Molière (Molière, 1973: 29-62). No tenim notícia que *Cucurell o el banyut imaginari* hagi estat representat professionalment.

2. Sobre *El misantrop*

Aquesta obra és la versió catalana, en vers, de Joan Oliver de la comèdia en cinc actes de Molière *Le Misanthrope* (1666). No disposem de l'original d'aquesta versió. Però Oliver va recórrer, segurament, al text de la comèdia que recollia el segon volum de les *Oeuvres Complètes* de Molière a què m'he referit en parlar d'*El banyut imaginari* (Molière, s. d.).

Podem seguir el procés de traducció, publicació i estrena d'*El misantrop* amb molt més detall que el de qualsevol altra peça —original o traduïda— d'Oliver.

ma comèdia de Molière no han estat arrencades del volum corresponent, tal com passa amb les altres peces de Molière traduïdes.

4. Com veiem, en aquesta primera edició, Oliver va traduir *cocu* per *cornut*. I amb aquest adjectiu es referirà a l'obra en l'epistolari. En la segona edició, però, ja usarà l'adjectiu *banyut*.

Hem trobat referències molt abundants a la traducció de *Le Misanthrope* en els epistolaris d'Oliver amb Xavier Benguerel i Josep Ferrater Mora. D'entre la gran quantitat de cartes que hi fan referència, en destaquem algunes que resulten especialment significatives de les dificultats personals i literàries del traductor-versionador i de les circumstàncies politicoculturals d'aquells anys.

En la carta a Benguerel del 22/06/1948, Oliver anuncia que es troba en plena traducció de la comèdia molieresca:

No saps què? Estic traduint el *Misanthrop* de Molière. He acabat el tercer acte. Em queda, modèstia a part, bastant bé. Ja saps, no sé si recordes, que a Xile havia provat de començar-ho. Aleshores no m'hi vaig veure amb cor. Aquesta vegada vaig tenir més sort i, vençudes les primeres dificultats, la cosa ha lliscat. Amb molta lentitud, això sí. La meua idea, que ja he comunicat al Padre Riba Bracons, és la següent: si aquesta versió del *Misanthrop* és del gust del Mestre,⁵ aquest proposarà a la colla del Millet⁶ —grup de mecenes milionaris, que han finançat la versió de Shakespeare (Sagarra), *Odissea* (Riba), *Paradís Perdut* (Boix i Selva)— el finançament de la versió total de Molière per mi [...].⁷ La versió del *Misanthrop* és molt més difícil que la del *Cornut Imaginari*, i molt més llarga (6 actes).⁸ En el *Misanthrop*, l'obra potser més madura i més seriosa de Molière, hi ha gran densitat expressiva i una certa complicació de sentiments, expressats d'una manera molt matisada (Benguerel / Oliver, 1999: 69).

També ho fa saber a Ferrater Mora, en una lletra de juny de 1948 (Oliver / Ferrater Mora, 1994: 18), alhora que li envia un fragment de l'acte II, escena V. Igualment, comunica a Ferrater Mora, en carta del 30 d'agost del mateix any, que dona per acabada la versió d'*El misanthrop*, i que «el Mestre Riba em diu que valen molt la pena [*El misanthrop* i *El banyut imaginari*, juntament amb *El Tartuf*, en què llavors començava treballar]» i que caldria editar-les:

Jo aspiro modestament que un grup de mecenes que actuen en aquesta latitud i que van finançar la traducció de Shakespeare i la *Divina Comèdia*, pel Sagarra, de l'*Odissea*, pel Riba, d'una *Història d'Espanya*, pel Soldevila, etc., recolzi amb moneda el meu anostrament del Poquelin (Oliver / Ferrater Mora, 1994: 25).

L'any següent, enllestida ja la versió de l'obra, Oliver, en una carta del 27/03/1949, comunicarà a Benguerel que li ha estat denegat el permís d'edició (Benguerel / Oliver, 1999: 127). I en una altra de posterior, del 24/05/1949, li farà saber que la publicació d'*El misanthrop* continua aturada, encara que ja disposa de cinc dibuixos de Josep Granyer. N'ha refet cent cinquanta gravos. Però li calen 12.000 pesetes... El seu projecte era anar a mitges amb el gravador Jaume Pla, que fóra l'editor de llibre, i tirar-ne, únicament, cent exemplars de bibliòfil (Benguerel / Oliver, 1999: 139).

5. Òbviament, el mateix Carles Riba [Nota de Miquel M. Gibert. Des d'ara, MMG].

6. Fèlix Mollet i Maristany [Nota de MMG].

7. El projecte no es va dur a terme [Nota de MMG].

8. Realment, *Le Misanthrope* té cinc actes [Nota de MMG].

El 1951, en una lletra de la segona quinzena de maig al mateix Benguerel, Oliver dirà:

Vaig llançar *El misantrop* al carrer el dia de la festa del llibre (23 d'abril); per ara no em puc queixar: al cap de 7 dies se n'havien venut uns 25, sense comptar les ciutats, Sabadell, Terrassa, Manresa, etc. L'he posat a 600 pessetes per consell del llibreter i altres amics que hi entenen. Hi ha tanta crisi i tan pànic que són molts els milionaris que no amollen un ral per coses «supèrflues» (Benguerel / Oliver, 1999: 294-295).

En la lletra del 28/06/1951 a Benguerel, el traductor parla de la possibilitat de dur *El misantrop* el novembre d'aquell mateix any al Teatre Romea. Sembla que el projecte, però, no va passar de ser un propòsit (Benguerel / Oliver, 1999: 302).

En carta personal del 21/10/1992, Joan Guarro Basté ens indicava que la idea d'estrenar la versió de *Le Misanthrope* va ser d'ell, en la perspectiva de les «Nits de Teatre» —sessions de teatre selecte que es van inaugurar amb l'estrena de Molière. Segons Guarro Basté, ell mateix va establir els contactes pertinents amb Núria Espert, Ramon Duran, Rafael Richart i altres persones relacionades amb la representació. I que van comptar «amb l'ajut econòmic de gent de “Minyons de Muntanya”, llavors en la clandestinitat i als qui anaven secretament destinats els beneficis de la funció» (Guarro, 1992: 2). Podem reconstruir amb detall el procés de representació d'*El misantrop* a través de les cartes d'Oliver a Benguerel. Així, en una de finals de novembre de 1953, li comunica que la peça serà representada en una sessió patrocinada per l'Institut Francès, a cinquanta pessetes la butaca. L'escenografia i els figurins seran de Rafael Richart. L'estrena estava prevista per a la segona quinzena de febrer de 1954 al Teatre Romea. Li diu, igualment, que quan ja s'havia compromès amb la iniciativa, li van demanar *El misantrop* els membres del «Teatro de Cámara», perquè també volien fer teatre en català (Benguerel / Oliver, 1999: 478-479).⁹

En una altra lletra, de mitjan desembre del mateix any 1953, li fa saber que Lluís Orduna farà d'*Alceste* [Arnau, en la seva versió] i Maria Matilde Almendros, [de] *Célimène* [Adelais].¹⁰ I hi afegeix:

Si aconseguim només un nivell de discreció, estaré satisfet. Voldria que aquesta representació fos la primera d'una sèrie a fer amb tu, segons el teu i el meu, el nostre, projecte. És l'únic camí que avui s'ofereix al teatre català (Benguerel / Oliver, 1999: 485).

En la lletra del 12/01/1954, Oliver diu a Benguerel que hi ha dificultats per a l'estrena, que s'ha ajornat fins a la primera quinzena de març. Li manifesta la desconfiança com a actor que li produeix L. Orduna: «és massa *agé*, massa gruixut,

9. El professor Enric Gallén va estudiar detalladament el Teatro de Cámara, fundat per Antonio de Cabo i l'esmentat Rafael Richart (Gallén, 1985: 220-234 i 405).

10. Cap dels dos actors no va interpretar el paper respectiu: van ser substituïts per Ramon Duran i Núria Espert, com veurem més endavant.

massa anti-vers, es refia massa de l'apuntador». Però admet que «la seva presència en escena exerceix sobre els altres actors una influència constant, irradia fluid especial que lliga tota l'escena i la fa tibant». I comenta que, quan ell —Oliver— va anunciar que l'obra es representaria sense apuntador, «Orduna va fer una cara de pomes agres, que a més volia dir: —Què sabeu vosaltres!» (Benguereel / Oliver, 1999: 494).

En la carta del 18/02/1954, Oliver parla de la feinada que comporta la representació, que ha estat fixada, finalment, per al 25 de març. Li dóna els noms dels actors que faran els papers més rellevants, entre els quals ja figuren Ramon Duran i Núria Espert. I assenyala:

La Núria, sobretot, em sembla que farà una coqueta encisadora i plena de malícia: és un temperament d'actriu, té 19 anys i és l'única esperança certa de les nostres taules: a més és molt bonica i té un bust magnífic. En Guarro farà un pedant ple de color i de pintoresc: sap dir, a més a més, els versos i té una fonètica perfecta. En el petit món teatral sembla que hi ha una certa expectació per veure com em «foto de morros» com a director d'escena. L'Orduna està furios perquè li vaig donar els despatxos: no sé si vaig dir que demanava 5000 pessetes per fer el paper. En Duran (que és el que em va estrenar *El prometatge*) en cobra 500. Per bé que, si no hi perdem diners, li doblarem la paga. [...] Els vestits, dissenyats també per ell [Rafael Richart], ens costen a la ratlla de 10000 pessetes, només de lloguer: és a dir que, una vegada feta l'obra, queden de propietat del modista. Lligo els tres primers actes a base d'entrades del criat, encesa de llums i altres detallats en un acte continu. Després ve l'intermedi i a continuació, els dos actes finals, també seguits.

Li anuncia la intenció d'editar tres programes —un de senzill, un altre de doble, i un tercer, amb publicitat. I d'enregistrar una cinta magnetofònica amb dues escenes per passar-les per tres emissores de ràdio. I apunta:

Aquesta vegada el secret és el següent: Un xicot que mercadeja en fustes avança els diners que calen (unes 15 o 18 mil pessetes) amb la condició que si hi ha superàvit, vagi a ajudar una entitat cultural molt simpàtica.¹¹ (ja t'ho explicaré amb calma...) A aquest efecte jo he renunciat als drets d'autor (unes 4500 pessetes) amb tot el dolor del meu cor i la meua butxaca (perquè creu-me que m'anirien bé!). Tenim, sembla, la possibilitat de repetir sessió una vegada o dues a Barcelona, una a Sabadell i una a Mataró. Aleshores hi guanyaria una picossada; perquè els gastos forts ja foren fets. Aquest senyor mecenes és generós i de la nostra mena.

Finalment, li comenta que, de vegades, està inquiet per temor al fracàs artístic i econòmic. Però, més freqüentment, se sent optimista de cara a la representació (Benguereel / Oliver, 1999: 499-502).

La versió d'Oliver d'aquesta obra de Molière va ser estrenada, en sessió única, el 25/03/1954 al Teatre Romea, amb el següent repartiment: *Arnau*, Ramon Duran; *Ferran*, Miquel Ripoll; *Clovis*, Joan Guarro Basté; *Adelais*, Núria Espert; *Oriana*,

11. ¿És una al·lusió als «Minyons de Muntanya» a què es va referir Guarro Basté en la seva carta? [Nota de MMG].

Maria Ferrer; *Jovita*, Roser Coscolla; *Tirant*, Carles Lloret; *Guerau*, Lluís Nonell; *Perot*, Ferran Capdevila; *Janot*, Lluís Carratalà; *Un uixer del Tribunal d'Honor*, Pere Gimier. La decoració i els figurins eren de Rafael Richart. La direcció, del mateix Joan Oliver.

La carta a Benguerel del 27/03/1954 està, pràcticament, dedicada del tot a l'estrena de dos dies abans:

Sí, abans d'ahir, a tres quarts d'onze de la nit, es va alçar el teló del Romea —escriu el traductor. [...] Durant la representació [...] vaig patir els turments de l'infern. Però, acabat el primer acte, van sonar forts aplaudiments i em van fer sortir a l'escenari. La cosa va seguir, i al final els aplaudiments es van redoblar i em vaig veure «obligat» pels amics a dir quatre bacinades. El teatre estava ple a vessar, com mai no s'havia vist (val a dir que la propaganda havia estat ben feta). El públic era bo, sòlid, de gent ben peixada. Fins i tot al galliner no hi cabia una ànima més. Els preus anaven de 75 pessetes a 10. A l'entreacte els bastidors es van invadir: moltes felicitacions, etc.

I tot seguit, Oliver repassa les dificultats a què ha calgut fer front al llarg de la preparació de l'estrena —les restriccions elèctriques, les múltiples obligacions dels actors, els canvis de lloc d'assaig («vam seguir tots els teatrets de Gràcia», afirma), la impossibilitat de fer un assaig general amb l'escenografia i el vestuari:

Tot va arribar a darrera hora. El decorat magnífic i original, el vestuari deliciós, estilitzat, una meravella de colors i formes; tot fet exprés. Però faltaven assaigs, sobretot en el primer actor [...] però, fet i fet, un èxit econòmic i artístic, sobretot de la traducció. La crítica, fins ara, és molt bona; i encara falten *Revista* i *Destino*, els crítics dels quals em van felicitar efusivament [...]. La cosa terrible és la tirania de la representació ÚNICA [...] De totes maneres, he enriquit la meva experiència teatral força considerablement. I estic satisfet de com la gent ha respost. La nostra [temporada], vull dir teva també, ha inaugurat sota el lema «Nits de comèdia» [L'expressió sembla que fa referència a allò que Guarro Basté ha denominat «Nits de Teatre»], nom innocu als efectes de la censura. Jo en volia dir [...] «Teatre Independent», però hauria estat perillós. Tenia preparat un discurs per al final, però havent correut alguns rumors (que després es va saber que eren infundats) desagradables sobre l'actitud oficial respecte a l'acte, em vaig limitar a dir: «L'autor, per qui pregunteu, és a la glòria, i jo, des dels llimbs (per bé que confortablement instal·lat) imploro la seva indulgència!» (Benguerel / Oliver, 1999: 504-505).

Malgrat la representació única, l'estrena d'*El misantrop* va obtenir un bon ressò a la premsa barcelonina (Gibert, 2001: 160-161).

L'obra va ser reestrenada per la companyia del Teatre Lliure el 10/VIII/1982 al Teatre Grec. El repartiment era el següent: *Arnau*, Lluís Homar; *Ferran*, Domènec Reixach; *Clovis*, Francesc Balcells; *Adelais*, Anna Lizaran; *Oriana*, Margarida Minguillon; *Guerau*, Domènec Ràfols; *Tirant*, Antoni Sevilla; *Janot*, Quim Roca; *Jovita*, Carlota Soldevila. L'ajudant de direcció era Carme Portaceli. L'espai escènic, el vestuari i la direcció, de Fabià Puigserver.

Altrament, aquesta versió de Molière va ser editada per primera vegada el 1951. És una edició de bibliòfil que, tot i portar el peu d'Aymà, es va publicar a Pal-las A.G. —impremta dirigida per Ignasi Riera, cunyat d'Oliver, en el capital de la qual participava l'escriptor, a més de treballar-hi personalment. Conté nou boxos i sis aiguaforts de Josep Granyer. Se'n va fer una edició de cent setze exemplars: un sobre paper Royal; cinc en fil s/n; vuitanta-quatre numerats amb xifres aràbigues; deu de la *a* a la *j*; vuit per a col·laboradors i vuit per a ofrena (Molière, 1951).

Amb motiu de la publicació, va tenir lloc una lectura dialogada de la versió a l'Institut Francès. Així ho fa saber Oliver a Benguerel en una carta de la segona quinzena de maig de 1951:

Dimecres, dia 2 de maig, em van donar una lectura dialogada a l'Institut Francès. Va ser un bon èxit. El director va obrir l'acte amb unes paraules en francès sobre l'actualitat del *Misanthrop*. Després jo vaig dir quatre coses sobre Alceste i sobre la traducció. La lectura, tot i que podia haver estat millor [...] va agradar molt. En Pous i Pagès estava entusiasmat. Tothom deia que s'havia de representar. Vam sopar en un restaurant una dotzena d'amics. I així va acabar la cosa. L'edició ha estat elogiada per gent molt diversa per la seva sobrietat i el seu classicisme... Déu, només Déu, sap els suors que em costa! (Benguerel / Oliver, 1999: 294-295).

La versió oliveriana de *Le Misanthrope* va ser doblement reeditada (Molière, 1973: 44-116; Oliver, 1989: 63-142).

La versió d'Oliver de *Le Misanthrope* va obtenir el Premi Extraordinari del President de la República Francesa, en els Jocs Florals de la Llengua Catalana de 1952, celebrats a Tolosa de Llenguadoc. Abans de l'aparició de l'edició de bibliòfil de l'obra, Oliver havia concorregut amb *El misanthrop* —i amb la narració *Biografia de Lot*— als Jocs Florals de 1950, celebrats a Perpinyà. Però cap dels textos no hi va ser premiat (Benguerel / Oliver, 1999: 228, 264).

3. Sobre *El Tartuf*

No s'ha conservat l'original d'aquesta versió catalana, en vers, que no figura a l'arxiu de l'autor, de la comèdia en cinc actes de Molière *L'imposteur ou le Tartuffe* (1667). Oliver va fer ús del text original de l'obra publicat en el segon volum de les *Oeuvres Complètes* de Molière (Molière, s. d.: 307-377).

D'altra part, podem seguir l'evolució del procés de traducció de la comèdia de Molière mitjançant l'epistolari d'Oliver amb Benguerel i amb Ferrater Mora; tal com passa amb *El misanthrop*. I així, en la ja adduïda altres vegades lletra del 30/08/1948, Oliver comunica a Ferrater Mora que està *delineant* la versió d'*El Tartuf*, un cop acabada la d'*El misanthrop* (Oliver / Ferrater-Mora, 1994: 25).

En la carta del 18/09/1953, Oliver escriu al filòsof:

Les meves activitats literàries es troben pràcticament encallades. Però he començat la traducció del *Tartuf*, que ja havia intentat altres vegades sense èxit. Ara sembla que me'n surto. Tinc un acte i mig que dono per bons (Oliver / Ferrater Mora, 1994: 92).

En una lletra de l'any següent, del 13/01/1954, torna a dir-li que tradueix *El Tartuf*, però «amb grans dificultats», remarca (Benguereel / Ferrater Mora, 1994: 97).

En la lletra del 04/08/1953 a Benguereel, fa saber a l'amic que tradueix la peça de Molière (Benguereel / Oliver, 1999: 447). I en la següent, del 04/09/1953, li diu:

Ara estic en ple *Tartuf*. Abans d'aquestes empentes havia acabat el primer acte. [...] He patit bastant. Hi ha alguns discursos que són un os. En general, com veuràs, tendeixo a esqueixar més la cosa. Ja em va passar amb el *Misanthrop*. Crec que me n'he sortit dignament. [...] he començat el segon acte del qual tinc enllestits uns dos-cents versos (Benguereel / Oliver, 1999: 453).

I li comunica que li envia una còpia del primer acte de la versió. Benguereel, en la lletra del 28/09/1953 fa un gran elogi d'aquest primer acte i li suggereix canvis i retocs, alguns dels quals Oliver acceptarà (Benguereel / Oliver, 1999: 454-456).

Encara en una carta del 12/01/1954, el traductor comunica a Benguereel que continua treballant en *El Tartuf*. I hi afegeix: «En el segon acte, que encara no està llest del tot, he tingut dificultats enormes, potser perquè és un acte bastant insignificant i no estimula» (Benguereel / Oliver, 1999: 494).

La resposta de Benguereel, en carta del 09/02/1994, sorprèn pel laconisme: «TARTUF.- Et falta o no et falta buf?» (Benguereel / Oliver, 1999: 497).

L'última referència epistolar la trobem a la lletra del 18/02/1954, quan Oliver es troba preparant la representació d'*El misantrop*: «*El Tartuf* encallat per culpa del Goldoni» (Benguereel / Oliver, 1999: 502).¹²

L'obra —en versió reduïda— va ser estrenada pel grup El Triangle el 19/01/1991, al Teatre dels Salesians (Rocafort, 42), de Barcelona. El repartiment era el següent: *Tartuf*, Oriol Serrano; *Segimon*, Toni Rojo; *Oleguer*, Francesc Beltri; *Anna*, Alba Bonells; *Senyor Fidel*, Ramon Codony; *Felipa*, Carme Tàrraga; *Francina*, Margarida Gil; *Elvira*, Sílvia Oliver; *Damià*, Lluís Rueda; *Maurici*, Toni Colomer; *Oficial*, Manel Barba; *Senyora Pernela*, Montserrat Zurita. Els figurins eren d'Helena Bertran, Mikel Mochales i Montse Río. La direcció, de Fèlix Pérez.

L'impostor o el Tartuf va ser publicat l'any 1973 en el volum, esmentat diverses vegades, que recull les versions oliverianes del teatre de Molière (Molière, 1973: 117-201) i en el tercer volum de les Obres Completes d'Oliver (Oliver, 1989: 143-233).

4. Conclusions

La presència continuada de les traduccions de Molière en els epistolaris de Joan Oliver són un reflex indiscutible de la importància que l'escriptor atorgava a aquesta labor, a la qual s'enfrontava amb una minuciositat i un rigor intel·lectuals extraordinaris. Es tractava d'una dedicació vinculada als seus interessos més profunds, tot i que no la va iniciar fins al seu exili de Santiago de Xile, on havia arribat fugint

12. Es tracta de la traducció d'*Il servitori di due padroni* (1745), de Carlo Goldoni, estrenada per l'Agrupació Dramàtica de Barcelona l'11/01/1956 al Teatre Romea (Goldoni, 1963).

de la França en guerra amb l'Alemanya hitleriana. Acollit per la colònia catalana que s'agrupava a l'entorn del Centre Català, de la revista del qual, *Germanor*, aviat esdevindrà redactor en cap, Oliver tradueix *Sganarelle ou le cocu imaginaire*, mentre que *Le Misanthrope* i *Le Tartuffe* no són girades al català fins després del retorn a Catalunya. Així i tot, creiem que les tres traduccions són fruit de la voluntat d'Oliver de no renunciar, malgrat el desenllaç de la guerra i les conseqüències que se'n van derivar, a allò que havia estat el seu ideal d'escriptor: ser, fonamentalment, un dramaturg vinculat al poder polític d'una Catalunya democràtica per tal de poder estrenar regularment la seva producció i influir positivament en la vida teatral i social del país. Encara el 1984 ho feia constar amb claredat:¹³

Quant al teatre, [...] estic segur que jo hauria esdevingut un dramaturg més que no pas un poeta, si haguéssim guanyat la guerra i el país hagués pogut evolucionar normalment. Tenia aleshores i tinc encara ara una gran passió pel teatre. Jo hauria volgut ser director i autor del teatre de la Generalitat, tal com ho tenia parlat amb el conseller Pi i Sunyer. No pas per a programar només les meves possibles obres, sinó per a poder ser com Molière, modèstia a part, el qual podia veure les seves obres ben representades (Oliver / Calders, 1984: 35).

Així doncs, Molière es va convertir en un model idealitzat d'autor dramàtic que permetia a Oliver bastir un pont, de fonaments noucentistes, entre poder, teatre i societat, ja que l'objectiu justificador no és altre que la millora general d'un teatre com el català, amb deficiències greus de tota mena (Formosa, 1986: 19-31). A més, l'escriptor no pot ni vol oblidar que el teatre és una institució col·lectiva, l'art social per excel·lència (Porcel, 1966: 76) i que, com a tal, no pot quedar desvinculat de la societat ni del seu poder representatiu.

Referències bibliogràfiques

- BENGUEREL, Xavier; OLIVER, Joan (1999). *Epistolari*. A cura de Lluís Busquets i Grabulosa. Barcelona: Proa.
- BUSQUETS I GRABULOSA, Lluís (1994). Introducció a C. A. Jordana, Domènec Guansé, Joan Oliver, Xavier Benguerel, *París-Santiago de Xile (Quatre visions d'un mateix viatge a l'exili)*. Barcelona: Edicions de la Magrana.
- CASAS, Joan (1989). Pròleg a Joan Oliver, *Versions de teatre*. Barcelona: Proa (Obres Completes de Joan Oliver, 3), p. 7-25.
- FORMOSA, Feliu (1986). «La incorporació de textos teatrals a una tradició escènica d'àmbit restringit i amb grans ruptures històriques». A: *Congrés internacional del teatre a Catalunya 1985. Actes II*. Barcelona: Institut del Teatre, p. 19-31.
- GALLÉN, Enric (1985). *El teatre a la ciutat de Barcelona durant el règim franquista (1939-1954)*. Barcelona: Publicacions de l'Institut del Teatre, Edicions 62.
- GIBERT, Miquel M. (2001). «Joan Oliver traductor de Molière». A: Francisco Lafarga y Antonio Domínguez, *Los clásicos franceses en la España del siglo xx*. Barcelona: Publicaciones y Promociones Universitarias.

13. En una altra comunicació, vaig publicar diverses consideracions sobre les traduccions de Molière realitzades per Oliver (Gibert, 2001: 155-161).

- GOLDONI, Carlo (1963). *El criat de dos amos*. Adaptada de l'italià per Joan Oliver. Palma de Mallorca: Moll.
- GUARRO BASTÉ, Joan (1992). Carta personal.
- JONÁS [Joan Oliver] (1956). «Goldoni». *Destino*, 963, Barcelona, p. 5.
- MOLIÈRE, *Oeuvres Complètes*. s. d. Nouvelle édition accompagnée de notes tirées de tous les commentateurs avec des remarques nouvelles par M. Félix Lemaistre. Précédée de la *Vie de Molière* par Voltaire. Paris: Librairie Garnier, frères, 3 vols.
- MOLIÈRE, *El Misanthrop*. Versió de Joan Oliver. Barcelona: Aymà, 1951.
- OLIVER, Joan (1941). «Cucurell o el cornut imaginari», *Catalunya*, 132 (novembre de 1941), p. 3-11.
- (1957). «Quatre paraules», pròleg a George B. Shaw. *Pigmalió*. Barcelona: Nereida, p. 8.
- (1973). Pròleg a Molière, *Cucurell o el banyut imaginari; El misantrap; L'impostor o el Tartuf*. Barcelona: Aymà.
- (1989). «L'impostor o el Tartuf». A: Joan Oliver, *Versions de teatre*. Barcelona: Proa (Obres Completes de Joan Oliver, 3), p. 143-233.
- i Pere Calders (1984). *Diàlegs a Barcelona*. Conversa transcrita per Xavier Febrés. Barcelona, Ajuntament de Barcelona, Laia.
- i Josep Ferrater Mora (1988). *Joc de cartes (1948-1984)*. Barcelona: Edicions 62.
- PORCEL, Baltasar (1966). «Joan Oliver, decapitador verbal», *Serra d'Or*, VIII, 2, p. 151-156.